

Al. 2761.

ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ изволилъ разсматривать.

Подписаль государственный секретарь В. БУТКОВЪ.

Lestmaa

Valorahwa Seadus.

Tallinnas

trükitud J. H. Gredfeldt kirjadega.

1858.

Eisa P § 1285 ja 1289 juure.

Seaduse - kohto

Palga aro.

	Mito inimest.	Seatud aasta palk.	
		Ühele.	Kõigile.
		Hõbe rubla.	
Sikertär	1	450	450
Tulb	1	300	300
Kirjotajad	2	100	200
Kohtomaja üürimise ja kütte tarvis			
Kantfleit tarviduseks	"	"	500
Summa	4	850	1450

Eisa R § 1266 juure

Surma minestusest ja nõrgastusest, ja kuda seal juures tuleb abi anda.

(Mitigi Seaduse XIII raamatust väljakirjutud: Eisa § 526 ja 527 juure. Senati käsk 1841 aastast 9=ma Heina=kuu päävast No. 14727).

Ärahappunud inimestest § 25.

- 1) Ärahappunud inimesele aidata on neljast inimesest kül, kviik muud tuleb ärasaata, et nemad ei sega.
- 2) Endine pruuk ärahappunud inimest kätte ehk woodi lina peal kõigutada ehk ka waadi peal uhtuda, iseäranis pead allapidi hoides, on üsna ilma kasota ja teebki kahjo, parem on weest wäljatõmmatud inimest maa peale mahapanna, leha pisut parema külle peale pöbrates, ja kui kõht paisunud, selle eest hoida, et weest mitte wälja ei tule; selle tarwis tuleb kõhtu pehmeste ülespidi waotada.
- 3) Su ja nina sõbrmed tuleb mudast, kõnast ja liiwast puhastada.
- 4) Siis tuleb pea natuke ülemale seada, ilma nägu kinnikatmata, ja happunud inimest kõige ligema majasse tuppa wia.

On weel wäga külmi olnud ja huppunud inimene kangeks läinud, siis ei ole hea teda koke sooja tuppä wia, waid temaga tuleb eihakatusel teha mis külmawötud inimeste pärast siin alamal öpetakse.

5) Inimene tuleb riidest lahti wötta ja soendud woodisise parema külle peale nõndawiisi panna, et pea ja rind kõrgem on kui keha.

6) Keha ümber tuleb soendud padju panna ehk teda kasufaga kinnikatta, rinna=augo alla ja reite wahese palawa weega pudelid ehk kruusid panna, mis hästi tugewaste kinnipandud ja kus nartsud ümbermäsitud on, ehk ka palawaks tehtud telliskivi riidega ümbermäsitud. Rinna peale tuleb hästi kinniseatud härja=peis palawa weega panna.

7) Kui keha nõndawiisi hakkab soojaks saama, tuleb teda teki al, kasufaga, harjadega ehk wil-lase riidega beruda, jalgadest pealehakates.

8) Pärast seda tuleb härjapöis, kus sulg ehk pilliroog otsas on, hinge täis puhuda, ja seda pöit pehmete waotades haigele õhka suhu puhuda, aeg=ajalt nina sõbrmed kokkawaotades.

Kui selle järel küllekondid pisut tõusewad siis tuleb rinda kõrwast kokkawaotada ja nõnda teha nago tõuseks ja wauks rind hingates ja hinge wäljapuhudes. Seda wöib kõige hõlpsamast sedawiisi teha, et rinna ümber käterätk seatakse ja seda kord=korralt koomale tõmmatakse ja wallali lastakse.

9) Üks wam (käsu) ehk narts tuleb külma wette kasta ja siis kõrgelt üksikud jämedad tilgad sü-dame kohta lasta kukkuda. Sel ajal tuleb keha ühtepuhku beruda, kätest ja jalgadest pealehakates, ja selle järel külled ja seljalu.

10) Kui suur toober ligi on, siis tuleb seda sooja weega täita ja inimene, jalad ees, sissepanna, weerand tunni järel jälle wäljatõsta, ärakuivatada, sooja woodisise panna ja jälle hakata beruma, kuda ülemal öpetud.

11) Siis tuleb klistir panna s. o. ligemal pool pudelit sooja piima ehk wet lusika täie soola, äädika ehk wiinaga segamine takka=otsast sisselasta. Kui klistir=pritsi ei ole, siis se roht tuleb härja=pöie sisse panna, pilliroog ehk sulg senna otja siduda, seda takka=otsast sisselasta ja pöit kahe käega kokkawaotada.

12) Nina alla tuleb riwitud mäerwõigast ehk leigatud sibulast hoida, ja kui seda on, kange äädikast. Sellega tulewad ka meelekohad ja kõrwatagused beruda.

13) Ni pea kui hakkab elamise märkised tundma s. o. kui keha hakkab pehmemaks minema ja soojaks jääma, rind tõusma ja waoma, kui kerget wärisemist tunda on, iseäranis üleühtse näust, ja silma pilgutamisist, kui kõht hakkab kolisema, kõha pealekipub, siis peab ikka weel ühtepuhku berutama senni kui haige silmad lahti teeb ja neelata wöib: siis peab temale raasuke pipramüüdi ehk kammeli=teed j. n. e. antama, kui seda aga ei ole, siis sooja wet ühe natukese wiinaga.

14) Kõik mis ülemal öpetud, peab 4 — 6 tundi tehtama, sest mõnikord ei ärka ärähuppunud inimene ennemalt ülesse. Selle aja sees tuleb arst juurekutsuda, ja kui seda ligi ei ole siis aadrakastja, sest et wahest juhtub werelaskmine tarwis olema, ka on inimene wahest ärähuppudes oma pead ehk muud kohta kiwi ehk puu wasta lõbunud, ehk kät ehk jalga murdnud ehk nikastanud, — siis on teisi abiseid tarwis, nago: nikastust asemele tõmmata, murtud liikmed lahasse panna ja muud tarwilist abi.

Külmawötud inimestest § 26.

1) Külmawötud inimene tuleb kõige ligema külma tuppä wia, kogoni mitte sooja tuppä, iseäranis ei pea inimest mitte ahjo ehk tule ligi pandama.

2) Dnnetuma alla tuleb õlgi, heina ehk lund panna, ja pea kõrgemale seada kui keha.

Külmawötud inimene tuleb lumega 6 wersokki (ligi jalg) paksoi kinnikatta, nõnda et silmanägo üksi wäljajääb. Ni pea kui lumi sulab, peab ueste pealepandama. Kui lund ei ole, siis peab keha külma wette kastetama, aga seda tuleb kõige hoolega teha, et ükski külmast kangeks jäänud liige wiga ei saa. Inimene jääb ni kaua wette, kui liikmed pehmemaks jääwad ja keha tundma hakkab. Kui asi juba ni kaugele saanud, siis peab:

3) Inimest wilo kambresse mahapandama, harjadega ja willase riidega pehmete berutama, kuda huppunud inimeste pärast öpetud on.

4) Nina alla tuleb kange äädikast hoida, kui seda aga ep ole, siis riwitud mäerwõigast ehk üks leigatud sibulas, ja kord=korralt poomõli ehk äädika sisse kastetud sullega nina kõrtistada.

5) Ka peab nisammoti kui ülemal, § 11, huppunud inimeste pärast öpetud, haigele sooja klistiri pandama. Kui haige juba saab neelata, siis peab temale kammeli=, pipramüüdi=, pliudre=, niine=puu die teed, prostoi ehk miski muu wiinaga antama. Selle ajaga tuleb tuba leigeks kütta ehk haiget teise soema tuppä wia.

Wingust lämmatanud inimestest § 27.

1) Wingust lämmatanud inimest tuleb koke toast ehk saunast õue tuule kätte wia, riidest lahti wötta ja külma wet keha peale riputada, iseäranis wasta nagu ja südame kohta.

- 2) Siis tuleb keha ülestõsta ja peast allapidi wet peale kallata.
- 3) Keha willase riidega ehk harjadega beruda.
- 4) Nina alla tuleb mäerbigast, sibulas ehk kui seda on, langet äädikast hoida.
- 5) Medika ehk soolaga segatud sooja weega klistiri panna, ja ülepea nõnda teha kuda ülemal, huppunud inimeste pärast § 25 tk. 8 ja 11 on õpetud.

Krapoonud inimestest § 28.

Kui äraläkastanud ehk poonud inimest leitakse, siis peab:

- 1) Kohe kbit sedawiisi äraleigatama, et keha mitte paranda ehk maa peale ei kukku. Kõis tuleb kaelast lahti wõtta, ni kui kaelarätik ja kbit mis kaela ümber on.
- 2) Inimene tuleb riidest lahti wõtta ja wilo kohta nõndawiisi panna, et pea ja rind kõrgem on kui keha.
- 3) Kaela ümber tuleb sooja äädika sisse kastetud linased rätikud panna.
- 4) Kbit keha tuleb willase riidega ja harjadega beruda ja ka kõrwe- ehk raud-nõgestega peksta, iseäranis jalad ja seljalu.
- 5) Keha peale tuleb külma wet riputada, nina alla mäerbigast ehk sibulast hoida, kui seda aga on, siis äädikast ehk salmiago-peeritust.
- 6) Suhu tuleb kergelt õhka puhuda, nõnda kui § 25 tk. 8 huppunud inimeste pärast on õpetud. Ni pea kui kõige vähemasti liikumist südamest tunnukse, peab südame kohta pehmete, jalad aga tugewamast, willase riidega berutama.
- 7) Ilma wiimimata peab tohter juure toodama, kui seda ei ole siis ometi aadrilaskja ehk abeme-ajaja, sest tihti tuleb üksi se abi werelaskmisest ehk kaani imemisest kaela peal, meele kohtades ja kõrwa taga.

Walgust mahalöödud inimestest § 29.

- 1) Kui walgust mahalöödud inimene riidest lahti wõetud, siis tuleb näo ja rinna peale külma wet riputada.
- 2) Kbit keha tuleb külma wette kastetud nartsudega kinnikatta, pea aga äädikaga märjaks kasta.
- 3) Kui seda kbit ligi ei ole, siis on weel parem kbit keha õlani wärskke mullaga kinnikatta ehk kaelani maa sisse kaewata. Se tuleb nõndawiisi teha: auk kaewatakse natuke libamesti, nõnda et inimene pool istukülle sisse mahub, ja siis tuleb keha peale kohe 1 ehk 1½ setwertit mulda panna: se peab aga mure muld ja ilmasli kinnitallatud olema.
- 4) Suhu tuleb nõnda kui § 25 tk. 8 õpetud on, õhka puhuda.
- 5) Selle järel tuleb keha willase riidega beruda, nina alla mäerbigast, sibulast, äädikast, ehk kui seda on, salmiago-peeritust hoida, ja ülepea teha kuda huppunud inimeste pärast on õpetud. Selle aja sees peab kõige ligemat tohtert juure toodama, ja kui seda ei ole, aadrilaskjat, sest ka siin on abi üksi aga werelaskmisest ja sest, et tohter kohe toimetab, mis haigele näikse tulus olema.

Üleühtsed õpetused § 30.

Agakord, kui inimene juhtub uimaseks saama, tuleb keha arjadega ehk willase riidega beruda; weel hõlpsamast wõib inimest ülesäratada, kui keha nõgestega peksetakse, ehk kui neid ei ole, wihtadega. Selle järel tuleb kbit seda teha, mis huppunud, külmanõuetud ja muunde niisuguste õnnetumate pärast on õpetud. Kui inimesel jälle hinge sees on, siis tuleb sedamööda abi anda, mis läbi tema uimaseks saanud s. o. kui inimene kõrgelt mahakukkunud, siis tuleb pea peale külma wette kastetud nartsud panna, näo peale külma wet ehk äädikast riputada, ning sooja wee, raswa ja soolaga, ehk kui seda on, äädikaga haigele klistiri panna (jenna juure ei tohi aga mitte lehma=raswa pruukida). Haigele tuleb mäerbigast, sibulast ehk kui seda on, äädikaga segatud sinepit nuusutada anda, selle aja sees aga tuleb tohter juure tua, ehk kui seda ei ole, aadrilaskja, kes nõnda kuda õpetud on, peab abi andma.

Kui sügawad haawad väga kangeste werd jooksewad siis peab selle järele tehtama kuda ülepea haawade pärast on õpetud (waata Niigi Seaduse XIII raamat, lisa § 526 ja 527 juure, peatük 1, tük 8).

Kui pärast lapse sündimist üleliiga weri jookseb, siis tuleb haigele rohkestes külma (mitte sooja) hapukat jooma-aega jua anda, haige külmas kambres hoida, riiwitud mäerbigast ehk sinepit, äädikaga ehk palawa weega ja ruffi jahudega segatud abaluude wahesele, rinna peale ja kulla taha panna, kääwarred üle küünarnuki ja jalad üle põlwe kate-rätikutega kinnisiduda, ja kui se ei aita, kohe kõige ligemalt arsti otsida.

Alwatamisest.

Sääre marjade peale ja labajala alla tuleb mäerbigast ehk sinepit panna, sooja weega äädika ja soolaga segamine klistiri panna, ja selle wahese sees tohtert ehk aadrilaskjat juure kutsuda, sest et väga tihti werelaskmist tarwis läheb. Kui kange langetõbi pealekõib, siis tuleb teha kuda alwatamise pärast on õpetud.

Krambi kõhast.

Kui haigele nõnda, kui ülemaal õpetud, abi on antud, tuleb nifammoti kui alwatud inimesega teha ja kohe tohter juure kutsuda, kes ettevõtab mis tarwis läheb, et haigus jälle ei tule.

Surma=minestusest õnnetuma nurga=woodi järel § 31.

a) Kui õnnetuma lapsesündimise juures lapse nägo finine ehk mustjas=finine on, siis peab nabanõõr kohe läbileigatud saama, ja lapse poolt nabanõõri otsast üks sõõma=lusikas täis werd lastama väljajooksta; lapse su tuleb ilasti puhtaks teha, kurt weikese sulega kõtistada, et laps oksendama hakkab, sooja wee ehk kammeli=teega, seebi ehk soolaga segamine, klistiri panna, kõik keha ja iseäranis rind ja südame alt sooja nartsudega õeruda, jala tallad aga ja peo pesad willase riidega ehk nõgestega; lapse suhu ja ninasse tuleb ellaste õhka puhuda, pehmele rinda waotades. Kõige keha ja iseäranis südame aluse peale tuleb külma wet riputada, kõige paremast weikesest pudelist ehk õbiest.

b) On lapsokle aga kahwatanud ja minestanud, siis ei ole tarwis nabanõõri läbileigata, waid peab ennem selle eest muret peetama, et laps ni kaua kui võimalik emaga ja pärimistega kokko jääb. Sellepärast peab last wiina, soola ja tuhaga segatud sooja wee sisse pandama, ja lapsega kokko ka nabanõõr ja pärimised. Kui wet ei ole, siis peab lapsoklest sooja linase riidega ehk ka tuhaga kinni=kaetama, jala tallad tulewad willase riidega ehk nõgestega õeruda, kurt tuleb weikese sulega kõtistada, nina alla leigatud sibulast hoida ja ülepea nõnda teha, kuda ülemaal õpetud on.

